

**PERSONAL NON-PROPERTY RIGHTS OF LEGAL ENTITIES
IN LAW SCIENCE OF UKRAINE/ ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ У ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ УКРАЇНИ**

Key words / Ключові слова: law science / юридична наука, science of civil law / наука цивільного права, personal non property rights / особисті немайнові права, legal entities / юридичні особи.

Summary

Based on the analysis of scientific papers examines the state of study of the personal non-property rights of legal entities in Ukraine jurisprudence. Investigates the works of national science of civil law, which are devoted the personal non-property rights. Proved that in native civil science complex study of the personal non-property rights of legal entities been realized the author for the first time.

Анотація

На основі аналізу наукових праць вивчається стан дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб у юридичній науці України. Досліджуються роботи вітчизняної науки цивільного права, які присвячені особистим немайновим правам. Доводиться, що у вітчизняній цивілістичній науці комплексне дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб здійснюється авторкою вперше.

В науці українського права особисті немайнові права юридичних осіб потребують комплексного дослідження. Наука цивільного права згадує про

те, що особисті немайнові права можуть належати юридичній особі, проте детальним аналізом цього питання ніхто не займався. Існують лише поодинокі наукові праці, що присвячені деяким аспектам цих прав, і належать вони в більшості зарубіжним авторам. Частковий аналіз окремих особистих немайнових прав юридичних осіб здійснювався в роботах таких українських і російських вчених, а окремі загальні теоретичні аспекти моральних прав суб'єктів, які є юридичними особами з'ясувались в працях таких європейських та американських вчених.

За минулі роки була видана чимала кількість наукових праць, що частково розкривали проблемні питання особистих немайнових прав, які довгий час не привертали належну увагу науковців. Серед дослідників даного питання варто відзначити А. С. Довгерта, З. В. Ромовську, Я. М. Шевченко, Р. О. Стефанчука, С. І. Чернооченко, Н. О. Давидову, Л. В. Малюгу.

На порозі нового тисячоліття збільшилась кількість дисертаційних досліджень у напрямку особистих немайнових прав, і таке зростання відбувається з кожним наступним роком. Це доводить, що молодих науковців дедалі більше хвилює проблема немайнової сфери приватного життя. Проте майже всі дослідження присвячені окремим особистим немайновим правам: деякі розглядали їх у комплексі, але правам юридичної особи в роботах не приділили уваги.

Науковців зацікавлювала тема ділової репутації, право на яку має юридична особа. В Україні були захищені дисертації Р. О. Стефанчука «Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації» [1], А. О. Церковної «Гідність і честь у цивільному праві» [2], І. В. Саприкіної «Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики)» [3], Д. Д. Луспеника «Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації» [4], О. В. Синегубова «Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову

репутацію працівників міліції» [5], О. С. Жидкової «Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації» [6], які торкалися переважно фізичної особи.

Окремо необхідно відзначити праці Р. О. Стефанчука, який на сьогоднішній день серед сучасних дослідників особистих немайнових прав має найбільше праць, серед яких чимало наукових статей, кандидатська і докторська дисертації [1; 7], а також монографія «Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту)» [8]. В основній своїй праці Р. О. Стефанчук дослідив питання загальнотеоретичних засад особистих немайнових прав фізичних осіб; статику та динаміку особистих немайнових прав фізичних осіб; цивільно-правовий захист особистих немайнових прав фізичних осіб; систему особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві [8]. Він вніс неабиякий вклад у розвиток науки в сфері особистих немайнових прав, його робота охопила великий обсяг проблем, присвяченим особистим немайновим правам, правда дослідження проводилось лише в руслі прав фізичних осіб. Тож юридичні особи тут знову залишились поза увагою.

Дослідниця Н. О. Давидова в роботі «Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування» також приділяє увагу загальним питанням особистих немайнових прав: поняттю та ознакам особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування, їх класифікації, джерелам регулювання, реалізації, захисту. Вона визначає дане право як особисте, загально-регулятивне, довічне право, що не має майнового еквівалента, об'єктом якого є нематеріальні (духовні) блага, що притаманні всім і кожному, незалежно від інших прав, виникає з народження, утворюється у немайновій сфері та не відчужується [9].

Спробу загального дослідження зробила також дисертантка С. І. Чернооченко. У своїй дисертації на тему «Особисті немайнові права, які

забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні», вона цілий розділ присвячує загальній проблемі особистих немайнових прав. Першим важливим моментом цієї дисертації є те, що дослідниця розглянула проблему особистих немайнових, не пов'язаних з майновими прав, як предмет цивільного права. При цьому вона акцентує увагу на думки різних авторів щодо даної проблеми, розглядає ознаки та поняття особистих немайнових відносин, функції охорони та регулювання цих відносин, наводить приклади класифікацій даних прав [10, с. 10–64].

Авторка робить декілька суттєвих висновків щодо загального поняття особистих немайнових прав. Зокрема, вона дає визначення особистим немайновим відносинам, як «суспільним відносинам, які складаються з приводу нематеріальних благ, що мають позаекономічну природу, являють самостійну цінність для їх носія, мають функціональну властивість нетоварності, належать особистості та від неї невідокремлені» [10, с. 163].

З нашої точки зору, дане визначення є недосконалим, бо не розкриває всієї сутності таких відносин. По-перше, воно не містить всіх ознак, за допомогою яких можна їх охарактеризувати, і судячи з цих рис розпізнати, до якого типу ці відносини належать. По-друге, дисертантка розділяє ознаки «позаекономічна природа» і «нетоварність», що є недоречним, оскільки в даному випадку вони можуть означати одне й те ж.

Вагомим висновком дисертантки є пропозиція суворого обмеження кола випадків втручання у сферу індивідуальної свободи. Вона говорить, що таке обмеження повинно бути прямо передбачене законом. Особа, що здійснює обмеження, повинна мати спеціальні, документально підтвержені повноваження. Кожна уповноважена особа здійснює обмеження лише в своєму вузько спеціалізованому аспекті [10, с. 164]. Проте такі обмеження, як каже авторка, стосуються сфери соціального середовища людини.

Виходячи зі щойно наведеного прикладу, а також загального аналізу даної дисертації, ми можемо побачити: хоча С. І. Чернооченко й приділяє

деяку увагу комплексним питанням особистих немайнових прав, проте не настільки глибоко досліджує дані проблеми, як хотілося б, тому що основний розгляд націлений тільки на окремі з прав, які забезпечують соціальне існування фізичної особи, що виявляється недостатнім. Для нас робота має вагоме значення, адже юридичні особи мають в основному комплекс особистих немайнових прав, які забезпечують соціальне існування.

Зі схожою проблемою ми зустрічаємось при аналізі дисертаційного дослідження Л. В. Малюги «Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення». Варто відзначити, що робота дисертантки охоплює широке коло особистих немайнових прав, але хотілося б наголосити на іншому моменті. Хоча авторка досліджує різні види даної сфери прав (ті, що забезпечують природне існування фізичної особи; ті, що забезпечують соціальне буття фізичної особи; особисті немайнові права та результати творчої діяльності), опрацьовує навіть питання цивільно-правового захисту немайнових прав, проте це не дає можливості зрозуміти загальну сутність особистих немайнових прав в цілому. Разом з тим, дисертантка розкриває питання особистих немайнових відносин як предмету цивільного права та особистих немайнових прав як цивільно-правової категорії [11, с. 11–51].

Досліджуючи вищеназвані питання, вона аналізує неоднозначність поглядів науковців на проблему визнання даної сфери відносин предметом цивільного права, розглядає ознаки, елементи, класифікації особистих немайнових відносин, прав, але не в повній мірі. Незважаючи на короткий огляд даних питань, авторка все ж таки робить наступні висновки: особисті немайнові відносини з участю фізичних і юридичних осіб завжди за своєю приватно-особистісною сутністю були, є і залишаються предметом цивільного права; вони мають такі ознаки, як особливий суб'єкт та об'єкт цих відносин, відсутність майнового, економічного змісту; їх основу складають ті, що не пов'язані з майновими [11, с. 14–15].

Не відкидаючи тих позитивних моментів, які потенційно несе в собі дане дисертаційне дослідження, і беручи до уваги те, що вона є першим після проголошення незалежності та прийняття Цивільного кодексу України комплексним дослідженням особистих немайнових прав фізичних осіб як складової особистих немайнових відносин, що входять до предмету правового регулювання цивільного права [11, с. 6], хочемо наголосити лише на тому, що з власної точки зору комплекс особистих немайнових прав недостатньо досліджений в цілому своєму вигляді, адже авторка дослідила його з огляду на кожен з основних різновидів даних прав. Загальним питанням, на наш погляд, вона приділила поверхневу увагу, не заглиблюючись в самі теоретично-комплексні проблеми щодо всіх особистих немайнових прав загалом.

Намагаючись надати своє власне бачення проблеми, варто зосередити свою увагу на тому, що хоча багато науковців прагнули дослідити особисті немайнові права, проте ці намагання здебільшого пов'язані з окремими правами. Комплексні проблеми залишаються нерозв'язаними, дослідження проводяться без заглиблення у філософську суть. Крім того, окреслюючи проблему виявлення сутності та змісту особистих немайнових прав юридичних осіб, як одну з центральних проблем сучасної цивілістичної науки, і продовжуючи аналіз особистих немайнових прав, ми стикаємося не лише з наявністю різних, а інколи навіть протилежних поглядів науковців.

Таким чином, можемо стверджувати, що в Україні відсутні комплексні дослідження особистих немайнових прав юридичних осіб, тож наше дослідження [12] є першою спробою зробити внесок у вітчизняну науку саме в цьому напрямі.

Література:

1. Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та ділової репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – НАН України ; Інститут держави і права ім. В. М.Корецького. – К., 2000. – 222 с.

2. Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03. / А. О. Церковна. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 23 с.
3. Саприкіна І. В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І. В. Саприкіна. – Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 287 с.
4. Луспенник Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Д. Д. Луспенник. – Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2003. – 189с.
5. Синегубов О. В. Особливості цивільно-правового захисту прав на гідність, честь та ділову репутацію працівників міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Синегубов. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 207 с.
6. Жидкова О. С. Цивільно-правовий механізм захисту права на недоторканність ділової репутації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / О. С. Жидкова. – Харківський національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2008. – 215 с.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві України : дис. ... докт. юр. наук : 12.00.03 / Р. О. Стефанчук. – НАН України. Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2007. – 541 с.
9. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення і захисту): монографія. / Р. О. Стефанчук [відп. ред. Я. М. Шевченко]. – Хмельницький : Вид. ХУУП, 2007. – 626 с.
9. Давидова Н. О. Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.03 / Н. О. Давидова. – Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – Київ, 2005. – 191 с.
10. Чорнооченко С. І. Особисті немайнові права, які забезпечують соціальне існування фізичних осіб в Україні : дис. ...канд. юр. наук : 12.00.03. / С. І. Чорнооченко. – Університет внутрішніх справ МВС України. – Харків, 2000. – 232 с.
11. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Малюга. – НАНУ ; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2004. – 202 с.
12. Федюк Л. В. Особисті немайнові права юридичних осіб : монографія / Лілія Василівна Федюк. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. – 500 с.